Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi N. Merve Hamzaoğlu
Arş. Gör. İsmail Ertek

T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi

Editörler:
Dr. Öğr. Üyesi N. Merve Hamzaoğlu
Arş. Gör. İsmail Ertek

T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

ISBN-13: 978-625-8180-08-4

9 786258 180084

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

“Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Nazife Merve Hamzaoğlu
Arş. Gör. İsmail Ertek

© İstanbul Kültür Üniversitesi, 2022

Kapak Tasarımı: Kardelen Gül

Baskıya Hazırlık: YA/BA Yayın Basım A.Ş.

Baskı Yeri:
İhlas Gazetecilik A.Ş.
Tel: 0212 454 30 000
Sertifika No: 45589

Baskı Tarihi: Eylül 2022

İstanbul Kültür Üniversitesi
Ataköy 34156 Bakırköy-İstanbul
Tel: 0212 498 41 41 Faks: 0212 498 43 06
E-posta: iku@iku.edu.tr
www.iku.edu.tr
Sertifika No: 47766

ISBN: 978-625-8180-08-4

Kütüphanesi Kataloglama Bilgisi:
Sürdürülebilir kalkınma ve ekonomi /ed. Nazife Merve Hamzaoğlu, İsmail Ertek – İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 2022.
s.766 ; 16x23cm. (İstanbul Kültür Üniversitesi Yayın No;292)
978-625-8180-08-4

I. Ekonomi II. İktisadi Kalkınma III. İktisadi Büyüme IV. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi N. Merve Hamzaoğlu

Arş. Gör. İsmail Ertek

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

Yazarlar Listesi (Unvan ve İsim Sıralı)

Prof. Dr. Beyhan Marşap	*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. Bilge Leyli Demirel	*Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Bülent Bayraktar	*Balıkesir Üniversitesi*
Prof. Dr. Dilber Ulaş	*Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Erkan Erdil	*Ortadoğu Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Ferit Kula	*Balıkesir Üniversitesi*
Prof. Dr. Hakan Yetkiner	*İzmir Ekonomi Üniversitesi*
Prof. Dr. Halit Targan Ünal	*Doğuş Üniversitesi*
Prof. Dr. Renan Funda Barbaros	*Ege Üniversitesi*
Prof. Dr. Serap Durusoy	*Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
Prof. Dr. Sinan Alçın	*Beykoz Üniversitesi*
Prof. Dr. Verda Özgüler	*Anadolu Üniversitesi*
Doç. Dr. Aslı Taşbaşı	*FMV Işık Üniversitesi*
Doç. Dr. Ayşenur Altınay	*Uşak Üniversitesi*
Doç. Dr. Begüm Erdil Şahin	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Doç. Dr. Bilge Öztürk Göktuna	*Galatasaray Üniversitesi*
Doç. Dr. Burcu Türkcan	*Ege Üniversitesi*
Doç. Dr. Demet Çak	*İstanbul Üniversitesi*
Doç. Dr. Deniz Dilara Dereli	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Doç. Dr. Dilek Ünalan	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Doç. Dr. Fatma Kocabaş	*Anadolu Üniversitesi*
Doç. Dr. Fatma Ünlü	*Erciyes Üniversitesi*
Doç. Dr. Kadir Karagöz	*Manisa Celal Bayar Üniversitesi*
Doç. Dr. Meltem İnce Yenilmez	*İzmir Demokrasi Üniversitesi*

Doç. Dr. Murat Taha Bilişik	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Doç. Dr. Oytun Meçik	*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
Doç. Dr. Sevgi İneci	*Galatasaray Üniversitesi*
Doç. Dr. Zeynep Erdinç	*Anadolu Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Öztopcu	*Maltepe Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Ayfer Karayel	*Galatasaray Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Barış Aksoy	*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Gizem Turna Cebeci	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Gül Ş. Huyugüzel Kışla	*Ege Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Nazan Çağlar	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Kavaz	*Fırat Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Torun	*Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi N. Merve Hamzaoğlu	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Şahanoğulları	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Volkan Hacıoğlu	*İstanbul Üniversitesi*
Dr. Ahmet Erkasap	*İstanbul Gedik Üniversitesi*
Dr. Ali Özcan	*Nişantaşı Üniversitesi*
Dr. Bahar Akıngüç Günver	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Dr. Burcu Ertuna	*Galatasaray Üniversitesi*
Dr. Derya Kazancıgil	*Balıkesir Üniversitesi*
Dr. Esra Onater-İsberk	*İzmir Ekonomi Üniversitesi*
Dr. İbrahim Can	*I Can Advisory & I Can Academy*
Dr. Pelin Gençoğlu	*Erciyes Üniversitesi*
Dr. Safiye Neslihan Ercan	*Altınbaş Üniversitesi*
Dr. Zeynep Beyhan	*University of Bologna*
Öğr. Gör. Tülay Ölmez	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Arş. Gör. Aras Yolusever	*İstanbul Kültür Üniversitesi*

Arş. Gör. Derya Dopdağ	*Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi*
Arş. Gör. Esin Yazıcı	*Ortadoğu Teknik Üniversitesi*
Arş. Gör. İsmihan Topdağ	*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*
Arş. Gör. Özge Ersezer	*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*
Arş. Gör. Taha Yusuf Çakarel	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Arş. Gör. Tuğçe Acar	*Beykent Üniversitesi*
Arş. Gör. Yağmur Rençber	*Doğuş Üniversitesi*
Arş. Gör. Ady. Tuğba Özışık	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Akın Erdoğan	*Ege Üniversitesi*
Ezgi Özkan-Adıyaman	*İzmir Ekonomi Üniversitesi*
Gamze Öztürk	*Dokuz Eylül Üniversitesi*
Gökçen Aydınbaş	*Anadolu Üniversitesi*
İlkin Aliyev	*İstanbul Üniversitesi*
Meral Çabaş	*Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi*
Mustafa Yılmaz	*İstanbul Kültür Üniversitesi*
Necla Kübra Gündüz	*Balıkesir Üniversitesi*
Uğur Salğar	*İstanbul Üniversitesi*

İçerik

1. Bölüm: Eğitimin Sürdürülebilirliği Sürdürülebilirliğin Eğitimi Üzerine 1

Dr. Bahar Akıngüç Günver

2. Bölüm: Gelişmiş Ekonomilerde Sürdürülebilir Kalkınma Süreci Üzerine Bir Analiz 6

Prof. Dr. Halit Targan Ünal & Arş. Gör. Yağmur Rençber

3. Bölüm: Sürdürülebilir Kalkınmanın Makro İktisadi Bileşeni Olarak İnovasyon Ekosistemleri 30

Dr. Öğr. Üyesi Volkan Hacıoğlu

4. Bölüm: Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre – Büyüme İlişkisi: Küresel Bir Perspektif..... 52

Doç. Dr. Kadir Karagöz

5. Bölüm: Sosyal Dayanışma Ekonomisi ve Sürdürülebilir Kalkınma 68

Akın Erdoğan & Prof. Dr. Renan Funda Barbaros

6. Bölüm: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Sürdürülebilirliğin İstihdam Boyutu 91

Prof. Dr. Verda Özgüler

7. Bölüm: BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemini Uygulamaya Yönelik AB Yaklaşımı 114

İlkin Aliyev & Doç. Dr. Demet Çak

8. Bölüm: G-7 Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Çıkışlarının İklim Değişikliği Üzerindeki Etkisi: Panel ARDL Yaklaşımı 129

Prof. Dr. Ferit Kula & Doç. Dr. Fatma Ünlü & Dr. Pelin Gençoğlu

9. Bölüm: Türkiye'de Hava Kirliliği ile Sağlık Harcamaları İlişkisinin ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ile Belirlenmesi 155

Meral Çabaş & Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Torun

10. Bölüm: Pandemi Döneminde Küresel Sürdürülebilir Büyüme Gündemi 174

Arş. Gör. Esin Yazıcı & Prof. Dr. Erkan Erdil

11. Bölüm: Bağlaşım Çözülmesi Altında Optimal Büyüme ve Kaynak Tükenimi 193

Prof. Dr. Hakan Yetkiner & Gamze Öztürk & Dr. Esra Onater-İsberk & Ezgi Özkan-Adıyaman

12. Bölüm: Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Kurum Kalitesi İlişkisi: Başkanlık ve Parlamenter Sistemleri Bağlamında 213

Dr. Zeynep Beyhan & Prof. Dr. Serap Durusoy

13. Bölüm: Sürdürülebilir Büyümenin Eğitim Harcamaları ile İlişkisi Üzerine Bir Analiz 238

Doç. Dr. Zeynep Erdinç & Gökçen Aydınbaş

14. Bölüm: Pandemi Sonrası Küresel Ticarette Sürdürülebilirlik ..254

Prof. Dr. Sinan Alçın

15. Bölüm: Sürdürülebilirlik ve Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi 261

Doç. Dr. Murat Taha Bilişik

16. Bölüm: Sürdürülebilirlikle İlgili Yenilikçi Çözümler İçin Sosyal Girişimcilik 272

Prof. Dr. Dilber Ulaş

17. Bölüm: Sürdürülebilir Sosyal Politika Bağlamında Agro-Turizm 305

Doç. Dr. Fatma Kocabaş

18. Bölüm: Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi ve Uygulamaları 331
Dr. Ahmet Erkasap & Dr. Ali Özcan

19. Bölüm: Döngüsel Ekonomi 348
Doç. Dr. Dilek Ünalan

20. Bölüm: Sürdürülebilirlik ve Döngüsel Ekonomi: Pandemi Sonrası Dönem için Öngörüler ve Politika Önerileri 368
Dr. Öğr. Üyesi Gül Ş. Huyugüzel Kışla & Doç. Dr. Meltem İnce Yenilmez & Doç. Dr. Burcu Türkcan

21. Bölüm: Karbon Emisyonu ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye 379
Doç. Dr. Deniz Dilara Dereli & Uğur Salğar

22. Bölüm: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Karbon Piyasaları 392
Prof. Dr. Beyhan Marşap & Prof. Dr. Bilge Leyli Demirel & Doç. Dr. Ayşenur Altınay

23. Bölüm: Türki Cumhuriyetlerde Yenilenebilir Enerji 413
Prof. Dr. Bülent Bayraktar & Dr. Derya Kazancıgil & Necla Kübra Gündüz

24. Bölüm: Enerji Verimliliği ve Sürdürülebilirlik.....438
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Kavaz

25. Bölüm: Yenilenebilir Enerji Yatırımlarındaki Risklerin Transferinde Sigorta Şirketlerinin Rolü: Literatür İncelemesi 461
Dr. Öğr. Üyesi Barış Aksoy

26. Bölüm: Çevre Psikolojisi ve Sürdürülebilirlik..... 481
Dr. Safiye Neslihan Ercan

27. Bölüm: Toplumsal Ekoloji Perspektifinden Sürdürülebilir Toplum Fikri..... 490
Dr. Burcu Ertuna

28. Bölüm: Hukukun Üstünlüğü ile Sürdürülebilir Ekonominin İnşası 501

Doç. Dr. Oytun Meçik

29. Bölüm: Sürdürülebilir Tüketim: Bireysel Tüketim Sorumluluğu 512

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Öztopcu

30. Bölüm: Pandemi, Ekoloji ve İktisatta Dışsallıklar 534

Doç. Dr. Aslı Taşbaşı

31. Bölüm: Sürdürülebilir Bir Toplum İçin Sağlık ve Çevre İlişkisinde COVID-19 Etkisi 555

Arş. Gör. Derya Topdağ & Arş. Gör. Tuğçe Acar & Arş. Gör. İsmihan Topdağ

32. Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 571

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Şahanoğulları & Dr. Öğr. Üyesi Gizem Turna Cebeci

33. Bölüm: Sürdürülebilir Kentler 586

Doç. Dr. Dilek Ünalan

34. Bölüm: Sürdürülebilir Kentlerin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Yavaş Şehirler Örneği 607

Doç. Dr. Begüm Erdil Şahin & Arş. Gör. Aras Yolusever

35. Bölüm: Sürdürülebilir Şehirlerin Çevresel ve Ekonomik Olarak Bir Akıllı Şehir Uygulaması Üzerinden Deneysel İncelenmesi: Kütahya İli Örneği 619

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Nazan Çağlar & Arş. Gör. Taha Yusuf Çakarel & Mustafa Yılmaz

36. Bölüm: İklim Değişiklikleri Karşısında Tarımsal Faaliyetlerin Sürdürülebilirliği 641

Doç. Dr. Sevgi İneci

37. Bölüm: Organik Tarım ve Çevre Bilinci İlişkisi: Türkiye'de Organik Gıda Talebine Bakış 658

Dr. Öğr. Üyesi N. Merve Hamzaoğlu & Doç. Dr. Bilge Öztürk Göktuna

38. Bölüm: Türkiye'deki Gıda Kısayollarının Sürdürülebilirliğe Katkıları: Tüketici Görüş ve Algıları ile İlişkili Etkenler 678

Dr. Öğr. Üyesi Ayfer Karayel

39. Bölüm: Finansal Sürdürülebilirlik: Araştırma ve Uygulama ...698

Dr. İbrahim Can

40. Bölüm: Dünyada ve Türkiye'de Paylaşım Ekonomisinin Geleceği 715

Öğr. Gör. Tülay Ölmez

41. Bölüm: Dijitalleşen Dünyanın Yükselen Trendi Olan Paylaşım Ekonomisinin Uygulama Alanları ile COVID-19 Pandemi Süreci 728

Arş. Gör. Özge Ersezer & Arş. Gör. Ady. Tuğba Özışık

Ön Söz

Sürdürülebilirlik çok boyutlu bir kavram. Bugün toplumlar refah yaratma odağında hareket ederken her boyutu dikkate alarak ilerlemeli. Ekonomi, sağlık, eğitim, hukuk, çevre gibi temel alanlarda eşitlik, erişilebilirlik gibi ilkelerle, gelecek kuşaklardan çalmadan, zamansız bir refah tanımlamasıyla sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması mümkündür. Kitaba katkı sağlayan değerli yazarların farklı boyutlarıyla ele aldıkları sürdürülebilirlik kavramı pek çok açıdan çözüm ve önerileri işaret ediyor. Bu bağlamda bilime olan katkısının yanı sıra toplumsal farkındalığı arttırıcı gücüyle öne çıkan bu eserde emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Doç. Dr. Deniz Dilara DERELİ
Haziran 2022, İstanbul

Sürdürülebilir Büyümenin Eğitim Harcamaları ile İlişkisi Üzerine Bir Analiz

An Analysis on The Relationship Between Sustainable Growth and Education Expenditures

Zeynep Erdinç*
Gökçen Aydınbaş**

Özet

Günümüzde yaşanan hızlı değişim ve küreselleşme süreciyle beşerî sermaye, insan gücü kaynağının oluşumunda etkili, dünyanın önemli bir üretim faktörü olarak öne çıkmıştır. Bu hızlı değişim ve gelişim sürecinde ülkelerin ve toplumların birçoğu, gerçek anlamda sürdürülebilir büyüme-kalkınmanın odağında bilgi ve bilgi üretimi olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Bu bakımdan ülkeler, beşerî sermaye ve onun bir çıktısı olarak insan faktörü ile eğitime yönelik yatırımlar üzerinde durmaya başlamıştır. Dolayısıyla eğitime yönelik olarak yapılan harcamalar-yatırımlar, eğitimin kalitesini doğrudan etkilemekte ve bunun neticesinde beşerî sermayenin önemli unsuru nitelikli insan kaynağını oluşturmaktadır. Beşerî sermaye kapsamında eğitimin, sosyo-ekonomik bakımdan toplumların ilerlemelerinde kilit bir role sahip olmasıyla ekonomik ve toplumsal açıdan önemi gitgide artmaktadır. Bu noktada, iktisadi olayların, artık sadece fiziki sermaye ile açıklanamayacağını bununla birlikte beşeri sermayenin de gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir büyüme ile eğitim harcamalarının ilişkilendirilerek bu doğrultudaki yatırımların karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda ele alınan değişkenler; söz konusu ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi, kamu eğitim harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) içindeki payı, bilim-teknik dergi sayısı, araştırma ve geliştirme (AR-GE) harcamaları ve ekonomik büyümeleri (GSYH yıllık%) olmuştur. Çalışmada karşılaştırma yapılacak ülkeler; Türkiye ile İskandinav ülkeleri (Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç) olarak belirlenmiştir. Çalışmadaki veriler; İnsani Gelişme Raporu, Dünya Bankası, Dünya Ekonomik Forumu, Dünya Veri Atlası ve Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) resmi kaynaklarından temin edilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları, bu kapsamda bir ekonometrik analizin yapılmamış olmasıdır. Çalışmada, nitel analiz yöntemi kapsamında doküman analiz modeli kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *beşerî sermaye, eğitim harcamaları, ekonomik büyüme*

* Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, zerdinc@anadolu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9599-0630, Eskişehir, TÜRKİYE.

** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü Doktora Öğrencisi, gokcen_a@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9435-5387. Eskişehir, Türkiye

Abstract

With the rapid change and globalization process experienced today, human capital has come to the fore as an important production factor in the world, effective in the formation of manpower resources. In this rapid change and development process, most countries and societies are united in the view that the focus of truly sustainable growth and development is knowledge and knowledge production. In this respect, countries have started to focus on human capital and human factor as an output of it, and investments in education. Therefore, expenditures-investments made for education directly affect the quality of education and as a result, an important element of human capital is qualified human resources. Within the scope of human capital, education has a key role in the progress of societies in socio-economic terms, and its economic and social importance is gradually increasing. At this point, it is understood that both physical capital and human capital are essential to explain economic events. This study aims to correlate sustainable growth with education expenditures and to analyze the investments in this direction comparatively. In line with this aim, the variables discussed were the Human Development Index, Global Competitiveness Index, government expenditures on education as a percent of gross domestic product (GDP), the number of science-technical journals, research and development (R&D) expenditures and economic growth (annual % of GDP). Countries to be compared in the study; Turkey and Scandinavian countries (Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden). The data in the study were obtained from the official sources of the Human Development Report, the World Bank, the World Economic Forum, the World Data Atlas and Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). The limitations of the study are that an econometric analysis was not carried out in this context. In the study, a document analysis model was used within the scope of qualitative analysis method.

Keywords: *human capital, education expenditures, economic growth*

1. Giriş

Eğitim ile bireyler, kendilerine ve topluma faydalı olmakla birlikte ülkelerinin kalkınmasına da katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasında, gelir dağılımının iyileşmesinde, uluslararası düzeyde rekabet edebilmesinde ciddi derecede etkili olan eğitimin; günümüzde bütün ülkeler için önemli bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Beşerî sermaye ve eğitime yönelik yatırımlar-harcamalar ile bir toplumda bireyler istediği eğitim düzeyine ulaşabilmektedir. Bireylerin eğitim düzeylerinin yüksek olması, beşerî sermayeye yatırımların arttığını göstermektedir ki; bu da uzun dönemde sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için bir nevi anahtar niteliğindedir. Bu çalışmada, sürdürülebilir büyüme ile eğitim harcamalarının ilişkilendirilmesiyle Türkiye ile İskandinav ülkelerinin (Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç) bu doğrultudaki yatırımlarının karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak sürdürülebilir büyüme ile eğitim harcamalarına ilişkin teorik çerçeveye yer verilmiştir. Çalışmada İskandinav ülkelerinin seçilme nedeni; insani gelişmişlik düzeyi ve beşerî sermayeye yatırım açısından öne çıkan ülkeler olmasıdır. Nitel analiz yöntemi kapsamında doküman analiz modelinin kullanıldığı bu çalışmada elde edilen bulgular çeşitli tablo ve grafiklerle değerlendirilmiştir. Ardından da sonuç kısmına geçilerek bulgular tartışılmış ve çeşitli politika önerilerinde bulunulmuştur.

2. Sürdürülebilir Büyümenin Eğitim Harcamaları ile İlişkisi: Teorik çerçeve

Sürdürülebilir büyüme genel manada, kısa dönemde gerçekleşen istikrarlı büyüme performansının kalıcı hale gelmesiyle uzun dönemde de süregelmesi anlamına gelmektedir. T.C Merkez Bankası (TCMB) tanımına göre sürdürülebilir büyüme, ekonomik göstergeler ile makroekonomik dengelerin uyumlu olup fiyat istikrarının bozulmadığı, potansiyel büyüme düzeyine yakın, beş yıl ve daha uzun süreli büyüme dönemlerini ifade etmektedir (TCMB, 2005: 12). Büyümenin sürekliliğini (sürdürülebilirliğini) sağlayan unsurlar olarak; üretim teknolojisi gelişmeleri, toplam faktör verimliliğinde artış, bölgesel dengesizliklerin giderimi ve kaynakların etkin kullanımında artış ile beşerî-fiziki sermaye artışı gösterilebilmektedir (Uysal, 2013: 116). Dolayısıyla beşerî sermaye unsuru, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. 1960'lı yıllarda Arrow tarafından "*yaparak öğrenme*" ve 21. yüzyılın başlarında Schumpeter tarafından "*yaratıcı girişimcilik*" gibi kavramlarla birlikte ele alınan ve önemi giderek artan beşerî sermayeye, büyüme modellerinde (içsel büyüme teorileri kapsamında) yer verilmesi oldukça yenidir (Eser ve Ekiz Gökmen, 2009: 45). Nitekim Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan gibi Asya ülkelerinin büyümede olağanüstü başarıları, beşerî sermayeye yönelik yapmış oldukları yatırımlar ile mümkün olmuştur. Beşerî sermaye unsuru biçiminde nitelendirilen insanı, üretim sürecine büyük desteklerde bulunun bir üretim faktörü olarak kabul eden ilk iktisatçı, 18. yüzyılda yaşayan Adam Smith olmuştur (Eriçok ve Yılancı, 2013: 91). Ekonomik büyümede en temel öğe olarak değerlendirilen beşerî sermaye, eğitimli işgücünün bilgi-beceri-tecrübeleri anlamına gelmektedir. OECD'nin tanımında beşerî sermaye ise, kişisel ve sosyal gelişimi sağlamakla birlikte ekonomik refah artışına katkı sunan, üretimde yer alan işgücünün bilgi ve becerilerinin (yetenekleri) toplamı olarak ifade edilmektedir. Ogunade (2011)'ye göre beşerî sermaye gelişimleri; doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH), ihracat ve toplam faktör verimlilik artışları ile ekonomik büyüme ve kalkınmada etkili bir unsur olmaktadır. Bu yaklaşımdan da anlaşıldığı üzere bir ülkenin refah düzeyi, o ülkede yaşayan insanların sürekli-nitelikli eğitim almaları ve bu doğrultuda kazandıkları beceri-bilgi ile ekonomik büyümeye yönelik katkılarına bağlı olmaktadır.

Bu çerçevede şunu belirtmek gerekir ki, işgücünün beşerî niteliklerinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme-kalkınmanın sağlanması için eğitimin rolü oldukça önemlidir.

İngilizce kullanımında eğitim "*education*", "*çıkarmak, dışarıya koymak*" anlamındaki "*educere*" ile "*yetiştirmek*" anlamına gelen "*educare*" kelimesinden, Türkçede ise "*eğmek*" ve "*biçim vermek*" fiillerinden türetilmiştir (Akkoyunlu, 2005: 3; Kızıloluk, 2007: 22). Kelime anlamıyla eğitim; belirli bir bilim ya da sanat dalında "*yetişme-kendini geliştirme ve eğitme*" olarak tanımlanmaktadır (Ayrangöl ve Tekdere, 2014: 2). Bir başka ifadeyle eğitim, bireyin topluma yararlı bir varlık olması için en önemli faaliyet olarak değerlendirilmektedir (Mutluer vd., 2010: 98). Eğitim, gelecek nesillerin topluma uyumu için gerekli, sağlık-beceri-bilgi ile donanımlı bir beşerî yapının oluşturulmasıyla kişilerin topluma kazandırılmasını desteklemektedir (Afşar, 2009: 86). Dolayısıyla eğitimde hedef; yüksek bilgi düzeyine, bireysel ve evrensel bir kültüre sahip, sağlıklı bir toplum yetiştirmektir. Kalkınma ya da yatırım carileri olarak ifade edilen eğitim ve sağlık ile birlikte sosyal harcamalardaki artış, sosyal devletin bir çıktısı olarak kabul edilmektedir (Işık, 2018: 18). Eğitim; fiziksel sağlık ile birlikte akıl-ruh (zihinsel) sağlığının korunmasını sağlamakta, sağlığa zararlı madde kullanımını azaltmakta ve spor alışkanlıklarını düzenli hale getirmesiyle ölüm oranlarını azaltarak beklenen yaşam süresinin artmasına katkıda bulunmaktadır (Yardımcıoğlu, 2013: 50). Sosyal anlamda eğitim, çevreyi koruyan, insan hakları ve demokratik gelişime katkıda bulunan, suç oranlarını azaltan, kaliteli-nitelikli işgücü oluşturan ve böylece ekonominin verimliliğine katkıda bulunan bir süreçtir. Bu bakımdan bir süreç olarak eğitim, karakter ve kişiliği geliştirmenin yanı sıra bireyi gelecekteki yaşamına hazırlayarak ona gereken bilgi-beceri-tutumları kazandırarak nitelikli insan ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmaktadır (Tezcan, 2019). Eğitim seviyesi düşük olan bireyler gerek çalışma ortamı ve maaş gerekse iş güvenliği (hayati tehlike risk-yaralanma olasılığı) anlamında eğitim seviyesi yüksek kişilere kıyasen daha kötü koşullarda çalışmaktadır. Ayrıca eğitim seviyesi düşük bireylerin, psikolojiik açıdan stres düzeyleri yüksek olabilmektedir (RWJF, 2009: 7). Psikolojik olarak stres düzeyi yüksek bireylerin yaşadığı ülkelerde ise, toplumsal sorunlarda artış yaşanmaktadır. Maliye literatüründe eğitim, yarı kamusal mal ve hizmetlerden olan, topluma dışsal fayda yayan ve aynı zamanda kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımını sağlayan bir unsur olarak ifade edilmektedir (Çalcalı, 2019: 451). İktisadi yaklaşıma göre eğitim, toplumun yaratıcı gücü ile birlikte verimliliğini artıran, sürdürülebilir kalkınma (sustainable development) için gerekli nitelik ve nicelikte işgücü yetiştirilmesini sağlayan ve bireylere yetenekleri bazında yetişme ve meslek edinme imkânı sunan etkili bir araç olarak ifade edilmektedir (Kaynak ve diğerleri, 2000: 124).

Beşerî sermaye oluşum sürecine yönelik çalışmaların büyük çoğunluğu eğitim harcamalarını öne çıkarmaktadır. Eğitim harcamaları, kamu ve özel kesim tarafından bu doğrultuda yapılan harcamaların tümünü teşkil etmektedir. Bu noktada eğitim ekonomisi kavramı, iktisadın geniş kapsamlı ve giderek gelişen bir alt disiplini olarak doğmuştur. Eğitim ekonomisi analizi; okul öncesi eğitimden, temel eğitim, lise ve üniversiteye, iş yerinde mesleki eğitim ile birlikte hayat boyu eğitime (yetiştirme kursları-sertifikalı kurslar gibi) kadar bir süreci içermektedir. Bu doğrultuda yapılan eğitim harcamaları, bütün sosyal harcama grubu içerisinde konsolide bütçenin nispi ağırlığı en fazla olan kalemini oluşturmaktadır. Hasebiyle, toplam sosyal nitelikli harcamalardan yaklaşık %70-75'inin eğitim harcamalarına ayrıldığını söylemek mümkündür (Karaarslan, 2005: 43). Beşerî sermaye ile birlikte eğitime yapılan harcamalar, sürdürülebilir büyüme kapsamında esasında tüketimden ziyade tıpkı makine, teçhizat gibi bir yatırım faaliyeti olarak değerlendirilmektedir.

Bir ülkenin eğitim sistemine bakılarak o ülkenin nasıl bir ülke olduğunu ve içinde yaşayan bireylere nasıl bir gelecek sunduğunu anlamak mümkündür. Bir ülkedeki eğitim sisteminin kaliteli olması için bireylerin alacağı eğitimin, günümüz teknoloji düzeyi ile uyumlu olması gerekmektedir. Nitekim eğitim özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomi ve teknolojide kilit unsur olarak görülmektedir (Uçan ve Yeşilyurt, 2016: 180). Ancak teknolojinin hızla geliştiği, uluslararası rekabetin giderek arttığı küresel dünyada tüm gelişmişlik düzeyindeki (gelişmiş veya gelişmekte) ülkeler arası farklılıkların kapanması, nitelikli insan gücü ile gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca teknolojik gelişmeler; yalnızca bireylerin yaşama, bilgi edinme, mal ve hizmet sunumundaki değişimlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim alma şekillerinde de etkili olmuştur. Bilgi toplumu olarak nitelendirilen günümüz toplumunda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı giderek artmaktadır (Arthur-Nyarko vd., 2020). Son dönemde yaşanan Covid-19 pandemisi ile birlikte de bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik gelişmeler hız kazanmıştır. Bu salgının başta eğitim sektörü olmak üzere tüm sektörleri etkilediği görülmüştür. Böyle bir mecburiyet halinden kaynaklı olarak "*eğitimde dijitalleşme (dijital eğitim)*" hareketleri de hızlı bir şekilde hayata geçirilmeye başlanmıştır. Covid-19 pandemi sürecinde; uzaktan eğitim, e-öğrenme, çevrimiçi (online) öğrenme ve uzaktan öğrenme veya harmanlanmış öğrenme (yüz yüze ve çevrimiçi öğrenme etkinliklerinin karma olarak kullanıldığı bir sistem) gibi kavramların kullanımı yaygınlaşmıştır. Uzaktan eğitimin etkinliği için; "*Zoom, Hangouts, Skype*" gibi ücretsiz video konferans programları veya "*Moodle, Google Classroom, Edmodo*" gibi ücretsiz platformlar kullanılabilmektedir. Nitekim, günümüzde eğitimde teknolojik entegrasyonun sağlanabilmesi ve dijital dönüşümün gerçekleştirilebilmesi oldukça önemli bir hale gelmiştir. Dolayısıyla bu durumun, Covid-19 pandemisi sonrasında da desteklenmesi gerektiğine yönelik bilim insanlarınca görüş birliği oluşmuştur (Altunel, 2020).

3. Araştırma Yöntemi

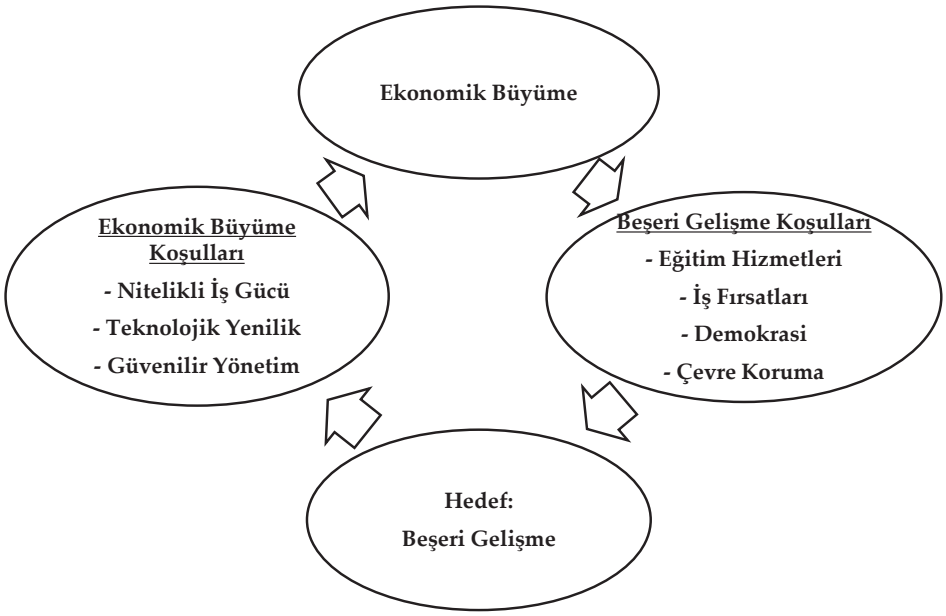
Bu çalışmada amaç, sürdürülebilir büyüme (sustainable growth) ile eğitim harcamalarının ilişkilendirilerek İskandinav ülkeleri (Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç) ile Türkiye'de eğitim harcamalarının karşılaştırmalı analizinin yapılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi, kamusal eğitim harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) içindeki payı, bilim-teknik dergi sayısı, AR-GE harcamaları ve ekonomik büyümeleri (GSYH yıllık%) karşılaştırılmaktadır. Çalışmanın sınırlılıkları, bu kapsamda bir ekonometrik analizin yapılmamış olmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi modellerinden olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi yazılı materyallerin (dergi, e-içerikli belgeler, gazete, kitap) incelenmesini içeren nitel araştırma modelleri arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Analizde; grafik, tablo, diyagram gibi veri ilişkilerinin birlikte ve görsel bir şekilde sunumu, verilerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

4. Araştırma Bulguları

Kısa dönemde tüketim uzun dönemde ise yatırım harcaması olarak değerlendirilen eğitim harcamaları, beşerî sermayenin kilit unsurunu teşkil eden nitelikli işgücünün ülkeye maksimum düzeyde katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından yenilikçi-yaratıcı ürünler üretebilmenin ve uluslararası rekabet üstünlüğü sağlamanın sırrı da bu insan kaynağının etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasından

geçmektedir. Aşağıda ilk olarak ekonomik büyüme ve beşerî sermaye ilişkisi ile eğitimin ekonomiye etkisi ele alınmış, ardından da sürdürülebilir gelişmenin amaçları değerlendirilmiştir.

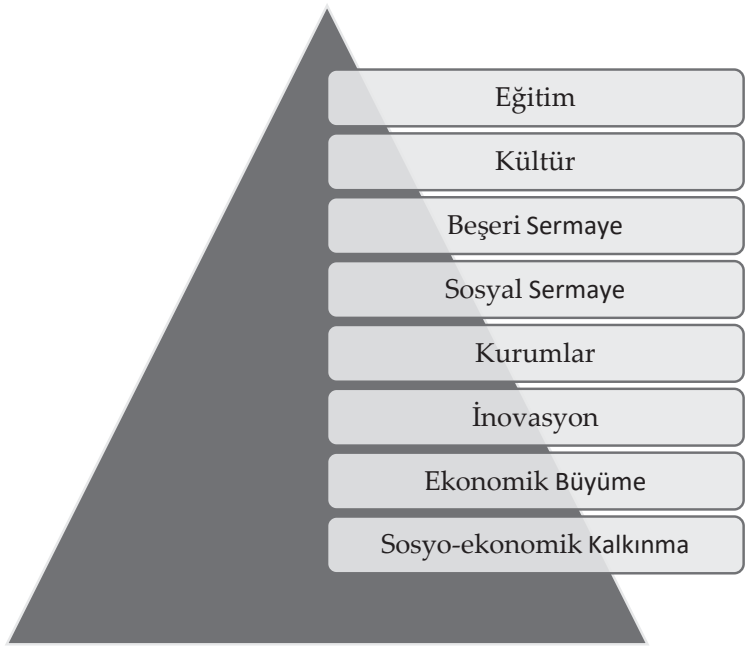
Şekil 1. Ekonomik Büyüme ve Beşerî Gelişme İlişkisi

Kaynak: Soubbotina, 2004: 9

Günümüzde ekonomik büyüme, fiziki sermaye ve beşerî sermayenin bir bütün olarak artışı ile gerçekleşebilmektedir. Şekil 1'den de görüldüğü üzere, ekonomik büyümenin koşulları olan nitelikli iş gücü, teknolojik yenilikler ve güvenilir yönetim ile beşerî sermayenin koşulları eğitim hizmetleri, iş fırsatları, demokrasi ve çevresel koruma hedeflenen beşerî gelişmeyi sağlayabilmektedir (Soubbotina, 2004: 9).

Şekil 2. Eğitimin Ekonomik Etkileri

Kaynak: Agnieszka, Glodowska, Level of Education and Economic Growth in the Member States of the Europen Union: A Comparative Analysis, Horyzonty Wychowania, 2017, 16(37), 108.

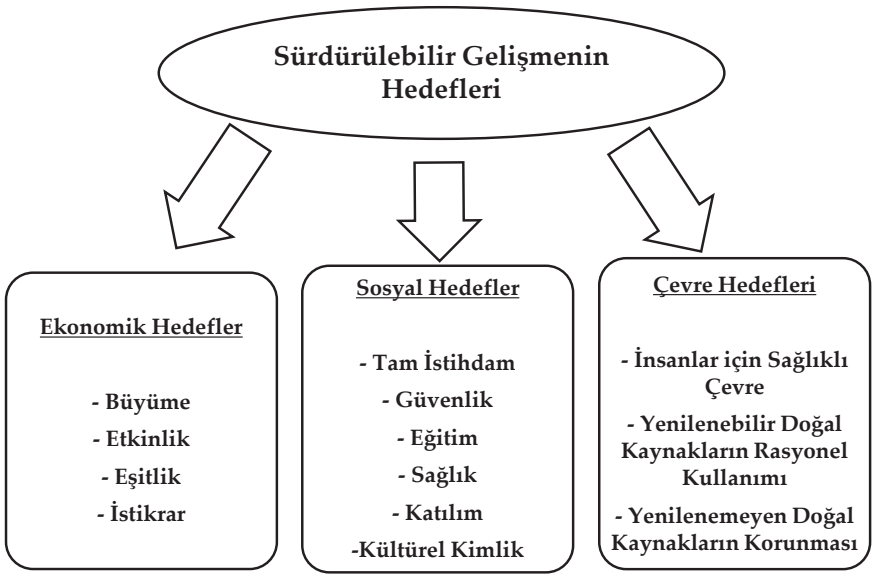
Şekil 2'den görüldüğü üzere; eğitimin sosyo-ekonomik hayata etkileri, birey bazında beşerî sermaye, toplum bazında ise sosyal sermayenin oluşmasına katkı sunarak teknolojik gelişme ve inovasyonla bir bütün olarak ekonomik büyümede etkili bir role sahip olması noktasında dikkat çekmektedir.

Şekil 3'ten de anlaşıldığı üzere sürdürülebilir büyümenin hedefleri 3 başlıkta ele alınabilmektedir. Bunlar; ekonomik hedefler (büyüme, etkinlik, eşitlik ve istikrar), sosyal hedefler (tam istihdam, güvenlik, eğitim, sağlık, katılım, kültürel kimlik) ve çevre hedefleri (insanlar için sağlıklı çevre, yenilenebilir doğal rasyonel kaynakların kullanımı, yenilenemeyen doğal kaynakların kullanımı) olarak sayılabilmektedir (Soubbotina, 2004: 10).

Son yıllarda eğitime verilen önemin artmasıyla ülkelerarası gelişme farklılıkları parasal büyüklüklerden ziyade insani gelişme endeksi (İGE) ile ölçülmeye başlanmıştır. 1970 yılı öncesinde insani gelişim göstergesi, yalnızca ekonomik verilere dayanmaktaydı ancak 1970 yılından sonra, dünyada meydana gelen sosyal durum değişmeleriyle birlikte insani gelişim göstergesi için ekonomik değişkenlerin tek başına yeterliliği konusunda şüpheler oluşmuştur. Bunun üzerine ekonomik ve sosyal değişkenlerin birbiriyle ile ilişkili olmasının tespit edilmesiyle insani gelişim göstergelerinde, ekonomik değişkenlerin yanı sıra insanı ve insanın refahını öne plana çıkaran sosyal değişkenler de 1990 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından göz önünde bulundurulmuştur. 1990 yılı itibarıyla ülkelerin insani gelişmişlik endeksleri (İGE), her yıl BM tarafından BM Kalkınma Raporu kapsamında yayınlanmaktadır. Bu endeksler sağlık, eğitim ve ekonomi endeksleri olmak üzere 3 temel değişkene ilişkin oluşturulmaktadır. Bu veriler kapsamında endeks insani gelişmeyi; yaşam süresi, bilgiye erişim ve yaşam standardı kriterleri bazında ölçmeyi hedeflemektedir (Akçiçek, 2015: 6). İnsani gelişme endeksinde her bir gösterge 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. İnsani gelişme endeksinde 4 kategori

bulunmaktadır. Bunlar; çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişmişlik olarak nitelendirilmektedir. İGE değeri 0-0,499 arasındaki ülkeler "Düşük İnsani Gelişmişlik", 0,500-0,799 arasındakiler "Orta İnsani Gelişmişlik" ve 0,800-1 değerleri arasındakiler ise "Yüksek İnsani Gelişmişlik" kategorisinde yer almaktadır.

Şekil 3. Sürdürülebilir Gelişmenin Hedefleri

Kaynak: Soubbotina, 2004: 10

İskandinav ülkeleri ve Türkiye'nin insani gelişmişlik endeksine ait verileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. İnsani Gelişme Endeksi kapsamında İskandinav Ülkeleri ve Türkiye'nin Karşılaştırılması (2019)

2019 verisi (2020 raporu)	Ülke	2019 verisi (2020 raporu)	Ortalama yıllık İGE artışı (2010–2018)
1	**Norveç**	0.957	%0,20
2	**İsviçre**	0.955	%0,16
4	**İzlanda**	0.949	%0,62
7	**İsveç**	0.945	%0,41
10	**Danimarka**	0.940	%0,28
11	**Finlandiya**	0.938	%0,26
54	**Türkiye**	0.820	%1,16

Kaynak: Human Development Report 2020, New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.

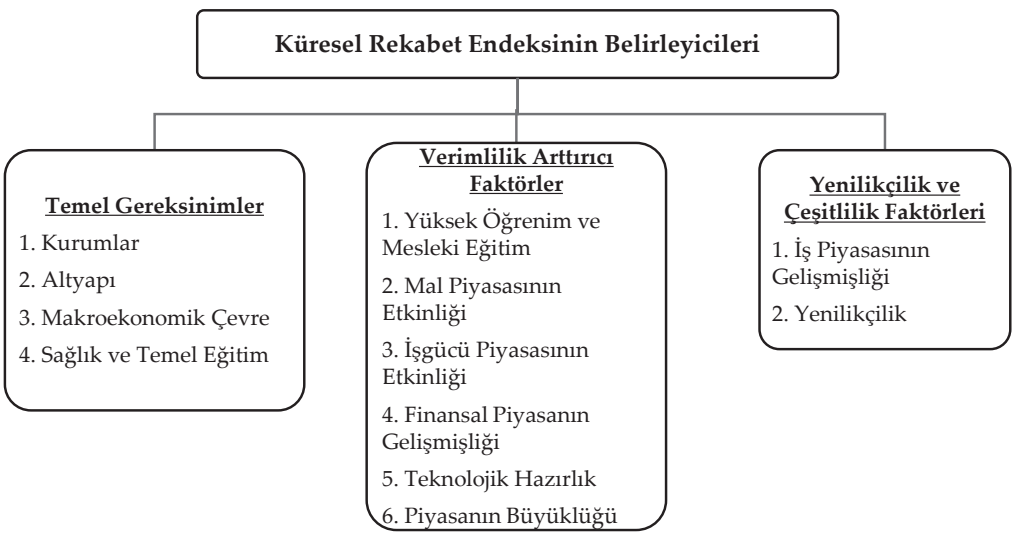
Tablo 1'e göre; İnsani Gelişme Endeksi 2020 raporu çerçevesinde İGE değeri açısından hazırlanan listede birinci ve ikinci ülkeler sırasıyla Norveç ve İsveç'tir. İskandinav ülkelerinden İzlanda'nın dördüncü, İsveç'in yedinci, Danimarka'nın onuncu ve hemen ardından da Finlandiya'nın on birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu bakımdan şunu söylemek gerekir ki; insani gelişmişlik açısından İskandinav ülkeleri oldukça önemlidir ve söz konusu ülkelerin beşerî sermayeye verdiği değerin üstünlüğü açıkça fark edilmektedir. Türkiye, insani gelişme değerinde 54. sırada yer almaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum-WEF) yayımladığı *"Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu"*nda 1979 yılından itibaren ülkeler, rekabet güçlerine göre sıralanmaktadır. Bu rapor, ekonomik büyümenin temel unsurlarının anlamlandırılmasına katkıda bulunarak bazı ülkelerin ekonomik büyümesini artırmadaki başarısının sırrının ortaya çıkışına yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu rapor; politika yapıcıları ve iş dünyasında aktif olan yöneticileri, gelişmiş bir ekonomide gereken enstrümanlara ilişkin bilgilendirmektedir.

Küresel Rekabet Gücü Endeksi (Global Competitiveness Index-GCI) ülkeleri, kısa ve uzun vadeli olarak kurumsal ve politik açıdan değerlendirmektedir. Endeks, 12 bileşen ve birbirini tamamlayan verilerden oluşan üç temel faktörden yararlanılarak hesaplanmaktadır. Bu bakımdan küresel rekabetin belirleyicilerine Şekil 4'te yer verilmiştir.

Temel Gereksinimler: Birinci temel faktör olup "*Kurumlar, Altyapı, Makroekonomik Çevre ile Sağlık ve Temel Eğitim*"e ilişkin verilerden oluşmaktadır. *Verimlilik Artırıcı Faktörler*: İkinci faktör olup "*Yüksek Öğrenim ve Mesleki Eğitim, Mal Piyasasının Etkinliği, İşgücü Piyasasının Etkinliği, Finansal Piyasanın Gelişmişliği, Teknolojik Hazırlık ve Piyasanın Büyüklüğü*" verilerinin birleşimi ile hesaplanmaktadır. *Yenilikçilik ve Çeşitlilik Faktörleri*: Son faktör olup "*İş Piyasasının Gelişmişlik Düzeyi ve Yenilikçilik*" kapsamındaki verilerden oluşmaktadır (WEF, 2013).

Şekil 4. Küresel Rekabet Endeksinin Belirleyicileri

Kaynak: WEF (2013), Küresel Rekabetçilik Raporu

Küresel rekabet endeksine ilişkin veriler (2017-2018-2019) ise Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İskandinav Ülkeleri ve Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Endeksi Kapsamında Karşılaştırılması (2017-2018-2019)

	2017	2018	2019
Danimarka	79.93	80.62	81.17
Finlandiya	79.77	80.26	80.25
İzlanda	74.61	74.51	74.72
Norveç	78.94	78.16	78.05
İsveç	81.58	81.66	81.25
Türkiye	61.42	61.60	62.14

Kaynak: Knoema, World Data Atlas (Dünya Veri Atlası)

Tablo 2'ye göre 2017-2018-2019 yıl aralığında; Küresel Rekabet Gücü açısından İskandinav ülkelerinden özellikle İsveç ve Danimarka'nın aldığı değerlerin yüksek olduğu görülmektedir. Onları takip eden diğer İskandinav ülkeleri sırasıyla Finlandiya, Norveç ve İzlanda'dır. Ayrıca, Türkiye'nin küresel rekabet gücü açısından aldığı değerlerin İskandinav ülkelerinden İzlanda'ya daha yakın olduğu ve onun ardında yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3'te İskandinav ülkeleri ve Türkiye'nin AR-GE harcamalarına ilişkin verilere yer verilmiştir.

Tablo 3. İskandinav Ülkeleri ve Türkiye'nin Dünya Kalkınma Göstergeleri-Araştırma ve Geliştirme Harcamaları (Toplam Harcamalar %)

Ülke	2016	2017	2018
Danimarka	3,10401	3,046	3,06408
Finlandiya	2,74264	2,7569	2,77381
İzlanda	2,11766	2,10444	2,02994
Norveç	2,03074	2,09343	2,06985
İsveç	3,26923	3,39676	3,33937
Türkiye	0,94464	0,96105	

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 3'e göre 2016, 2017 ve 2018 yılları bazında İsveç, toplam harcamalarında AR-GE harcamalarının en yüksek paya sahip olduğu İskandinav ülkesidir. Onu takip edenler sırasıyla; Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İzlanda'dır. Ancak 2016 ve 2017 yıllarında Norveç ve İzlanda'nın yer değiştirdiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin, AR-GE harcamalarına İskandinav ülkelerinden daha az pay ayırdığı tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 4'te İskandinav ülkeleri ve Türkiye'nin bilim-teknik dergi sayısına ilişkin ait verilere yer verilmiştir.

Tablo 4. Dünya Kalkınma Göstergeleri-Bilimsel ve Teknik Dergi Sayısı

Ülke	2016	2017	2018
Danimarka	14160,25	14345,19	13978,8
Finlandiya	11106,38	10768,81	10598,94
İzlanda	662,79	629,31	680,89
Norveç	11179,02	11670,76	11802,78
İsveç	20860,65	20768,71	20420,56
Türkiye	35510,17	33836,33	33535,8

Kaynak: Dünya Bankası

Kaynaklarının yaklaşık olarak %1'ini bilimsel araştırma ve geliştirmeye ayıran ve dünya bilimsel çıktılarının %1,5'ini üreten Türkiye, yayın sayısına ilişkin sıralamada nispeten iyi bir yerdedir. 2008 yılında, Türkiye yayın sayısında dünya ülkeleri içerisinde 18. sıraya yükselmiş olup dünya bilimine katkı oranı %1,56'ya kadar çıkmıştır (Tonta, 2017). Tablo 4'ten de görüldüğü üzere 2016-2018 yıl aralığında da Türkiye'nin bilim teknik dergi sayısında İskandinav ülkelerinden rakamsal açıdan yapılan sıralamada önde olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye adresli uluslararası yayın sayılarının artışı ve bu yayınların kalitesine etki eden unsurlara yönelik yapılan çalışmalara ilişkin değerlendirmeye aşağıda yer verilmiştir:

- 1990'lar itibarıyla uluslararası düzeydeki yayınların akademik yükselmelerde önemli bir kriter olarak belirlenmesi,
- Türkiye'nin toplam bütçesinden AR-GE'ye ayrılan payın yıllara göre giderek artması ve özel sektörün AR-GE'ye katkısında artış,
- 1993 yılından itibaren, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı aracılığıyla araştırmacıların desteklenmesi (Tonta, 2017).

Tablo 5'te İskandinav ülkeleri ve Türkiye'nin kamu eğitim harcamaları (GSYH%) karşılaştırılmıştır.

Tablo 5. Kamusal Eğitim Harcamaları (GSYH %)

Ülke	2000	2006	2014	2017
Danimarka	8,08	7,72	7,63	7,81
Finlandiya	5,70	5,92	7,10	6,37
İzlanda	6,44	7,29	7,68	7,65
Norveç	6,46	6,38	7,69	7,91
İsveç	6,74	6,36	7,57	7,56
Türkiye	2,52	2,75	4,51	4,03

Kaynak: Dünya Bankası ve Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verileri baz alınarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'e göre; 2000, 2006 yıllarında İskandinav ülkeleri arasında toplam bütçeden en fazla kamu eğitim harcamalarına pay ayıran ülke; Danimarka'dır. Onu takip edenler sırasıyla; 2000 yılında İsveç, Norveç, İzlanda ve Finlandiya iken 2006 yılında İzlanda, Norveç, İsveç ve

Finlandiya'dır. 2014 ve 2017 yıllarında ise İskandinav ülkeleri arasında toplam bütçeden en fazla kamu eğitim harcamalarına pay ayıran ülke; Norveç olmuştur. Onu takip eden ülkeler sırasıyla; 2014 yılında İzlanda, Danimarka, İsveç ve Finlandiya iken 2017 yılında Danimarka, İzlanda, İsveç ve Finlandiya'dır. Bu bakımdan değerlendirilen 4 yıl (2000, 2006, 2014 ve 2017) için de Türkiye'nin kamu eğitim harcamalarına bütçesinden ayırdığı pay, rakamsal olarak diğer ülkelere kıyasen daha düşük bir değere tekabül etmektedir. Ancak düzenli olmamakla beraber genellikle Türkiye'nin toplam bütçesinden kamu eğitim harcamalarına ayırdığı payda yıllara göre belli bir miktarda artış yaşandığı görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde eğitim harcamaları, genç nüfusun toplam nüfusa oranının yüksekliğine bağlı olarak artmaktadır. Eğitim harcamalarında en büyük pay, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bütçesinden gerçekleştirilmektedir. MEB bütçesinde ise en büyük oran sırasıyla personel giderleri (%69) ve sosyal güvenlik devlet primi giderlerine (%11) ayrılmıştır. MEB bütçesinde eğitim harcamalarının payı, 2002 yılında %17,2 iken 2018 yılında %8,4'e ve 2021 yılında da %7,7'ye düşmüştür. Eğitim harcamalarında en yüksek ikinci pay ise Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve üniversitelere ayrılmıştır (Mart ve Kartal, 2021:41-43).

Tablo 6'da İskandinav ülkeleri ve Türkiye'nin ekonomik büyüme hızı (yıllık%) kapsamında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 6. Dünya Kalkınma Göstergeleri-Ekonomik Büyüme Hızı (Yıllık %)

Ülke	2017	2018	2019
Danimarka	2,821736341	2,175646389	2,849514441
Finlandiya	3,270172274	1,517588611	1,145535703
İzlanda	4,545982903	3,814423004	1,918676867
Norveç	2,323258407	1,289548201	1,154721939
İsveç	2,567924525	1,950022846	1,260980055
Türkiye	7,501997494	2,958966724	0,916534797

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 6'ya göre 2017 yılında İskandinav ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin büyüme hızının daha yüksek olduğu görülmektetir. Ancak 2018 ve 2019 yıllarında Türkiye'nin büyüme hızında düşüş yaşanmıştır. 2019 yılı için İskandinav ülkeleri arasında en yüksek büyüme hızı, Danimarka olmuştur. Onu takip edenler; İzlanda, İsveç, Norveç ve Finlandiya'dır. 2019 yılında Türkiye'nin büyüme hızı, karşılaştırıldığı diğer ülkelere göre nispeten daha düşüktür.

5. Sonuç ve Tartışma

Eğitimin bireyle birlikte toplumun geneline fayda sağlaması ve bu bakımdan da eğitimli insana ihtiyacın artmasıyla ülkeler, eğitimde kalınan süreyi arttırma hedefleri doğrultusunda uygulamalar yapmaktadır. Eğitim uygulamaları, ulus devletlerin doğuşu ile başlamıştır. Günümüzde mal ve hizmete yönelik üretim tekniklerinde yaşanan hızlı değişim ile eğitime verilen önem artmakta, bilgi ve teknik gelişime ilişkin yatırımlara olan ihtiyaçlar öne çıkmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması için teknolojik gelişmelerle uyumlu, nitelikli insan kaynağının

eğitim yoluyla mümkün oldukça maksimum kapasite ile donatılması gerekmektedir. Eğitimin ekonomik analizlerde incelenmesinin başlangıcı olarak beşerî sermaye kavramı üzerinde durulmaktadır. Beşerî sermaye; eğitimin işgücü verimliğini arttırarak, kişisel gelir ile birlikte milli geliri artırmadaki rolüyle dikkat çekmektedir. Sonuç olarak eğitime yönelik çalışmalar; bir üretim faktörü olarak değerlendirilen eğitimin, işgücünün bilgi, beceri ve üretkenlik düzeyini geliştirerek milli gelirin büyümesini desteklediğini kanıtlamaktadır. Tam da bu noktada şunu belirtmek gerekir ki; bilgi toplumuna geçişin en önemli unsuru olan bilgiye (eğitime) yatırım yapmada başarılı ülkeler, yeni bilgi ve teknolojilerin geliştirilmesi, yeni istihdam alanları oluşturulması ve üretim imkânları yaratılmasıyla sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi sağlayabilmektedir.

Bu çalışmada, sürdürülebilir büyüme ile eğitim harcamaları ilişkilendirilmiş olup Türkiye ile İskandinav ülkeleri (Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç) bazında eğitime-beşerî sermayeye yönelik yatırımların karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda söz konusu ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi, kamu eğitim harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) içindeki payı, bilim-teknik dergi sayısı, AR-GE harcamaları ve ekonomik büyümeleri (GSYH yıllık%) tablolar ile değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre İskandinav ülkeleri (Danimarka, Norveç, İsveç, İzlanda ve Finlandiya) beşerî sermayeye yönelik yatırımlarda oldukça belirleyicidir. Bu ülkeler, insani gelişme endeksi ve küresel rekabet endeksinde oldukça yüksek rakamsal değerlere sahip olan ülkelerdir. Ayrıca bu ülkelerin toplam harcamalarından AR-GE harcamalarına ayırdıkları pay, oldukça iyi düzeydedir. Nitekim şunu belirtmek gerekir ki; söz konusu ülkelerin büyüme hızlarında da yıldan yıla artış görülmektedir. Yapılan tüm bu incelemeler, beşerî sermaye yatırımlarındaki artışın, ekonomik büyümedeki etkisini kanıtlamaktadır. Çalışmada ayrıca, Türkiye'nin bilim teknik dergi sayısında, karşılaştırıldığı diğer ülkelerden niceliksel olarak daha ön sıralarda yer aldığı saptanmıştır.

Eğitime ve buna bağlı olarak sürdürülebilir büyümenin sağlanmasına yönelik politika önerileri aşağıda sıralanmıştır:

- Eğitim sistemi, mesleki eğitim ve üniversite eğitimi ile birlikte emek piyasa koşullarına bağlı olarak yeniden şekillenmelidir. Böylelikle istihdama ilişkin sorunlara çözüm üretilebilecek, istihdam daha nitelikli hale gelerek ekonomik anlamda büyüme ve kalkınmaya uzun dönemde katkı sağlayabilecektir.
- Eğitimin, teknolojik gelişmelerle uyumu ile birlikte kalitesi de artacaktır. Dolayısıyla, eğitime yönelik yatırımlarda yenilikçi ve yaratıcı bir bakış açısıyla hareket edilmelidir. Bu doğrultuda eğitilen nitelikli bireylerin yaşadığı ülkelerde, AR-GE harcamaları da artmakta ve daha fazla teknolojik ürünler üretilebilmektedir.
- Eğitimle birlikte sağlığa yönelik yatırımların da artırılması gerekmektedir ki, tarihteki "Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur." sözü de bunu vurgulamaktadır. Sağlıksız bir bireyin kendisine ve topluma bir faydası olamayacaktır. Topluma faydalı bir bireyin eğitimli olmakla birlikte sağlıklı olması da gerekmektedir. Nitekim sağlıklı olmadıkça bireyin eğitim alması da güçleşmektedir.
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yükseköğretim (lisans-yüksek lisans-doktora) olanaklarının güçlendirilmesi, bu kurumlara ayrılan payın artırılması gerekmektedir. Özellikle lisansüstü eğitimde yer alan bu düzeydeki bireylerin nitelikli işgücünü oluşturması nedeniyle araştırmalarını yapma konusunda onlara gerekli bütçenin sağlanması önemlidir. Bu bireyler, ülke ekonomilerine daha fazla katkıda bulunabilmeleri

adına daha çok desteklenmelidirler. Bu doğrultuda yapılacak atılımlar sayesinde ülkelerin, her açıdan gelişmişlik düzeyi artacaktır.

- İstihdamda yer alan bireylerin de zaman zaman ülkede ve dünyada yaşanan gelişmeler, işlerinin yapısında gerçekleşen değişmeler ile ilgili bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu noktada hayat boyu eğitim programları önem arz etmektedir. Hayat boyu eğitim/kurs-sertifika programları, gerçekten işi iyi bir şekilde öğretebilecek, değişimleri kavratabilecek düzeyde yapılmalıdır. Bir eğitimin formalite icabı verilmeksizin gerçekten öğretici bir şekilde hakkını vererek gerçekleştirilmesinin ülke ekonomilerine hem yurt içinde hem de yurt dışında önemli getirileri olacaktır.

Kaynakça

Afşar, M. (2009). Türkiye'de eğitim yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1), 85–98. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/dased/issue/36847/372211

Akçiçek, A. (2015). *2014 İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye'nin İnsani Gelişme Performansı*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü. Erişim Adresi: https://www.sde.org.tr/tum-yayinlar. (Erişim Tarihi: 10.06.2021).

Akkoyunlu, F. P. (2005). *Eğitim ve ekonom*i. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Altunel, M. (2020). 5 Soru: Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Eğitim ve Öğretmenlere Etkisi. Erişim Adresi: https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-covid-19-salgininin-egitim-ve-ogretmenlere-etkisi/. (Erişim Tarihi: 10.06.2021).

Arthur-Nyarko, E., Agyei, D. D. ve Armah, J. K. (2020). Digitizing distance learning materials: Measuring students' readiness and intended challenges. *Education and Information Technologies*, 1-16. https://doi.org/10.1007/s10639-019-10060-y

Ayrangöl Z. ve Tekdere M. (2014). Türkiye ve OECD ülkelerinde yapılan eğitim harcamalarının karşılaştırmalı analizi, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 1-30. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/euljss/issue/6286/84352

Çalçalı, Ö. (2019). Türkiye'de kamu eğitim harcamalarının gelişimi ve OECD ülkeleri ile PISA etkinlik karşılaştırması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 449-474. https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.554840

Eriçok, R. E. ve Yılancı, V. (2013). Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Sınır testi yaklaşımı. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 8*(1), 87-101. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/beyder/issue/3472/47233

Eser, K. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2009). Beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri: Dünya deneyimi ve Türkiye üzerine gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *1*(2), 41-56. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobiadsbd/issue/11348/135612

Işık, S. (2018). *Yatırım carilerinin Türkiye'nin küresel rekabet gücü üzerindeki etkileri*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Karaarslan, E. (2005). Kamu kesimi eğitim harcamalarının analizi. *Maliye Dergisi*, *149*, 36-73.

Kaynak, T., Adal, Z., Ataay, İ., Uyargil, C., Sadullah, Ö., Acar, C. A. ve Dündar, G. (2000). *İnsan kaynakları yönetimi* (2.b.). İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Kızıloluk, H. (2007). Ekonominin eğitimin amaçları ve içeriği üzerindeki etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *8*(1), 21-30. Erişim adresi: http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1495.pdf

Mart, Ö ve Kartal, S . (2021). Türkiye'deki eğitim harcamalarının değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8* (1) , 37-53. https://doi.org/10.21666/muefd.744910

Mutluer, K., Öner, E. ve Kesik, A. (2010). Teori ve Uygulamada Kamu Maliyesi, (2.b.). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ogunade, A. O. (2011). *Human capital investment in the developing world: an analysis of praxis*. University of Rhode Island. Seminar Research Paper Series. Paper 38. Erişim adresi: http://digitalcommons.uri.edu/lrc_paper_series/38http://digitalcommons.uri.edu/lrc_paper_series/38. Erişim tarihi: 10.06.2021.

RWJF (Robert Wood Johnson Foundation), (2009). *Education matters for health, commission to build a healthier America*, Issue Brief 6: Education and Health. Erişim adresi: http://www.commissiononhealth.org. (Erişim Tarihi: 10.06.2021).

Soubbotina, T. P. (2004). *Beyond economic growth: An introduction to sustainable development*. World Bank Publications, The World Bank, (rapor no: 14865), December.

TCMB, (2005). *Büyümeden sürdürülebilir büyümeye*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Haziran 2005.

Tezcan, M. (2019). *Eğitim Sosyolojisi*. (8.b.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Tonta, Y. (2017). *TÜBİTAK Türkiye adresli uluslararası bilimsel yayınları teşvik (UBYT) programının değerlendirilmesi*. Erişim Adresi: https://cabim.ulakbim.gov.tr/tubitak-turkiye-adresli-uluslararasi-bilimsel-yayinlari-tesvik- ubyt-programinin-degerlendirilmesi/ (Erişim Tarihi: 10.06.2021).

Uçan, O. ve Yeşilyurt, H. (2016). Türkiye'de eğitim harcamaları ve büyüme ilişkisi. *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, *9*(2), 179-185. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/niguiibfd/issue/19762/211660

Uysal, Ö. (2013). Sürdürülebilir büyüme kavramının çevre ve ekonomik boyutlarının araştırılması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 111-118. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/uaifd/issue/21597/231922

World Economic Forum (2013). *The global competitiveness report, 2012-2013*. Erişim adresi: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf. (Erişim Tarihi: 10.06.2021).

Yardımcıoğlu, F. (2013). Eğitim ve sağlık ilişkisi: Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(1), 49-74. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/6061/81509

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.